

E. M. Remarque : És azután... Regény. (Dante-kiadás. 1931.) — Remarque első regényének főhőse 1918 októberében elesik a fronton. Ezzel az elbeszélés szabályszerűen lezárul. Nem úgy azonban a regény sorsa, mely érdemelten vagy érdemtelenül a legszedületesebb könyvkarriérre fejlődik s mint egy újszerű hadigép füstben, gőzben és lármban irgalmatlanul legázol minden sikert. A könyv tehát — az ismeretlen katonának ez a nyers valómása a háborúról — egész váratlanul bombaüzletnek bizonyult. Nem élnék azonban ebben a sokat gáncsolt kapitalista termelési rendben, ha a könyvkiadói élelmesség kihaszorlatlanul engedné elmúlni egy név és egy siker konjunktúráját. Kiderült, hogy Remarque korán ölte meg hőseit. Még élhetett volna. Átéltette volna az inflációs idő, a Noske-korszak és a polgárháború érdekességeit. Élhetett volna, sőt élnie is kell.

A militarista kapitalizmus tehát új életre injekciózza az antimilitarizmus hősi halottját. Az üzleti szellem kitorolja a tömegsírbelől s visszakényszeríti a válságba, a spenglerizmusba, a kaoszba, a táncórületbe, a sibervilágba. S mikor már élne, meg kell állapítanunk, hogy ez az antimilitarizmus nem is olyan veszélyes. Sőt nem is antimilitarizmus.

Remarque második regényének hősei úgy kódorognak a háború utáni új világban, mint valami vicsorgó, békétlen farkasok. A szájuk íze keserű s drótakadály, lövészárók és kézigránát nélkül mintegy üresnek és unalmasnak érzik a földet. Addig beszéltünk a világnézetek és az eszmények összehozásáról, míg ezek a regényemberek — így retrospektíve — valóban a semmit és a megsemmisülést igazolják a füstölgő Európa területén. Ez már a tökéletes «Untergang». Törvény, rend, csiszoltság, tudomány, emberiesség neveltséges s üres szövirágokká fonnynak ezeknek a véresszemű ordasoknak

a tekintetében. Maguk se tudják, mit tesznek s valami félködös lelkiállapotban buknak egyik eseményből a másikba. A kompozíció ziláltsága, mely a háború leírásában természetszerűen hatott, itt alaposan megbosszulja magát. A szereplők azonossága csak lazán fűzi egymáshoz a különböző novellisztikus hangulatképeket. Az egyik szereplő váratlanul revolvvert ránt és lepuffant valakit. Miért? Később megtudjuk: egy leány miatt, aki neki «mindene volt». A másik öngyilkos lesz. De ebből a mozzanatból is kirí a sivár épater le bourgeois. Mindent a háború magyaráz. Ott tanították meg a fiúkat ölni: kézzel, szuronnal, kézigránáttal, csoda-e hát, ha egyre azt szeretnék csinálni, amit négy éven át olyan szakszerűen begyakoroltak. A háború a szétroncsolt angol kapitány holttetemén, a kiontott beleken s az állások között leroskadt sebesültek szörnyű jajkiáltásain keresztül tovább gomolyog a hadviseltek lelkében s elvetélt, iszákos, bűnöző szerencsétlennékké nyomorítja a békébe átmenekült áldozatait.

Vajjon így van-e ez?

Mindenesetre vitás. Vitás, hogy az a típus, melyet Remarque ökonomikusan több szereplőre bont, képviselheti-e a háborúból hazavetődött polgárt vagy csak magát a háborús ifjúságot is. Kérdés, a háború csupán ölni tanított-e? Remarque e négy év egyetlen pozitív eredményének a bajtársiaságot véli. Tudjuk azonban, hogy a hadviseltek milliói — szinte minden elméleti feltevést megcsúfolóan — bámulatos gyorsan illeszkedtek vissza a polgári rendbe s hogy a világ gazdasági és erkölcsi rekonstrukciója még mindig nem sikerült, az aligha ennek az átlagembernek a munkakedvén és a fegyelmezettségén múlik. Az elmúlt évtized bűnügyi krónikája se látszik igazolni Remarque állításait... Nem, a baj itt valahol egyebütt van. Az a gyanúnk — s a szerző hiába harsog

védőbeszédekét hősei mellett, — hogy a fiúk egyszerűen vásottak. Vásottak és iskolakerülők. S ezt a típust a pedagógusok, sajnos, már *azelőtt* is igen jól ismerték.

Nem vitás azonban Remarque könyvében a művészi megoldások fogatékossága. Lehet, hogy a ma regényének ideálja a riportregény. De a legkөрmönfontabban leegyszerősített riportregény se nélkülözhet bizonyos « régi » kellékeket s ezek közé tartozik elsősorban az alakok éles felvázolása : emberszerűsége. Nem elég nevet ragasztani a szereplők mellére : a cédula még nem avat egyéniséggé. Mindig káros, ha a szerző mintegy apriori tétéleket akar igazoltatni hőseivel. Az ilyen figurák csak ritkán lépnek ki a papírosból. Szócsövek ezek, melyeken át az író kiabál. Ha a regény alakjai igazán élő emberek, akkor a költő csupán az életüket regisztrálja. Tolsztojnak szemére vetették olvasói, hogy Karentina Annát megöli. Nem én öltem meg, felelte Tolsztoj, sőt nem is tehetek róla, hogy öngyilkos lett. Remarque legtöbb alakja egy húron pendül. Az a néhány vonás, melyet rájuk aggat, nem határolja el őket egymástól. Elmosódók és összetéveszthetők.

Kár. Mert Remarque nem közönséges írói tehetség. Komoly szűkszávúsága, az emlékképeknek érzékletes átvillantása a ma valóságain értékes és érdekes stilisztára vall. Néhány szép sora és hangulata pedig az igazi költőt revelálja benne. De ez a regénye elsiertet, a siker lázában fogant s nem elég lelkiismeretes munkának látszik.

Kaposvár.

Szakáts László.

Kassák Lajos: Megnöttek és elindulnak. (Pantheon, é. n.)

Még mindig az irányregény tenyészik legbujábban irodalmunkban, igaz, hogy a mai fojtott légkörnél jobb üvegháza nem is kell. Ahol minden homlok a jövő gondjától verejté-

kes, hogyne volna vézsikoly vagy harci kiáltás a líra s hogyan árasztaná el a regényt a színpadról kiséprűzött korszerű intelem? Már-már vissza-csöppenünk a középkori vallásos irodalomba, regény s novella példázattá egyszerűsödve örvendeztet minden oldalon jószándékú tanulságaival. Maga Kassák, egyik első divatba hozója új költészetünkben az aktivizmus néven modernesített irányköltészetnek, már láthatóan kifelé kapaszkodik ebből az eliszaposodással fenyegető sodorból, elfogulatlan tárgyilagossággal iparkodik ábrázolni a polgárságot is. Ha az eredmény mégis csak annyi, mint legújabb regényében, lehetetlen arra nem gondolni : hátha magával a műfajjal van baj, mert egyelőre elélte magát. A sok művészetentúli szándék után ideje volna megint elsősorban a megalkotással törödni, hiszen még jó iránymű is csak az lehet, ami irodalomnak épkezláb.

Tehát : adva van néhány inas, kamaszkorú gyári munkás és apró cikkekkel hálózó ügynök. Ők azok, akik megnötnek és elindulnak. Szabad délutánjaikon az erdőben ficáncolnak, féléjtszakájukat okos beszélgetésekkel s történelmi előadások hallgatásával töltik : íme milyen céltudatosan készül jövőjére az ifjúmunkás, akit szinte hajánál fogva húz fölfelé a mai osztályrétegeződés aljáról a makacs remény, hogy az ő sorstársainak volna legfőleg helyük. Egy ruhafogas-ügynök pajtásuk tartja össze őket, Kolacsek Mátyás, akinek apja a hadifogságban lett vörös s elesett a fehérekkel vívott harcokban. Az ő lopva hazajuttatott levelei adnak irányt fiának, míg a regény végén tiltott röpirat terjesztés miatt négy évet nem kap s éhségsztrájkban el nem pusztul. Tanulság : még a legderekabb fiatalokat is romantikus meggondolatlanságokba kergetheti áttekintő képességük hiánya.

Ami még a regényben történik, pedig nagyon sok történik benne,